

Streszczenie

W ostatnich latach, w wyniku kryzysu migracyjnego, jaki miał miejsce w 2015 i 2016 roku i związanego z nim nasilenia się zjawiska migracji przymusowych do Europy, rozpoczął się proces modernizacji wspólnego systemu recepcyjnego z ukierunkowanego na pomoc humanitarną do takiego, który będzie wprowadzał uchodźców do społeczeństwa europejskiego i umożliwić im niezależne życie na równych prawach. Przede wszystkim dotyczy to przestrzeni recepcyjnych, których podstawową jednostką w naszym regionie nadal są ośrodki dla uchodźców.

Przedmiot niniejszej rozprawy stanowią ośrodki dla uchodźców, w których w trakcie procedury o uzyskanie ochrony międzynarodowej w Polsce przebywają osoby, które z powodu konfliktu, wojny lub prześladowań zostały zmuszone do opuszczenia swojego miejsca pochodzenia i szukania schronienia poza granicami kraju. Poza główną funkcją, jaką jest zapewnienie bezpiecznego schronienia i przyjaznej, terapeutycznej atmosfery, ośrodki dla uchodźców odgrywają niezwykle ważną rolę w procesie osiedlania się w nowym kraju, ponieważ stanowią pierwsze i najważniejsze miejsce spotkania – ze społecznością, jej językiem, kulturą i zwyczajami. Zwłaszcza w przypadku uchodźców długodystansowych, którzy mają za sobą trudne, a wręcz traumatyczne doświadczenia drogi i niepewną przyszłość, nowe środowisko i jego czynniki (klimatyczne, urbanistyczne, architektoniczne, ekonomiczne, ludzkie) stanowią nierzadko dodatkowe wyzwanie adaptacyjne.

Praca ma na celu określenie czy i w jaki sposób przestrzeń recepcyjna, czyli zbiór ofert przestrzennych zorganizowany przez społeczeństwo goszczące, może wspierać uchodźców w pokonywaniu różnorodnych i często indywidualnych trudności w procesie osiedlania się w nowym, obcym miejscu. Za główny cel rozprawy przyjęto wskazanie zespołu narzędzi i rekomendacji w różnych skalach przestrzennych, które mogłyby zwiększyć potencjał inkluzyjny systemu przyjmowania uchodźców w Polsce. W oparciu o studia literaturowe i przeprowadzone badania terenowe potwierdzono, że istnieje możliwość opracowania różnych, wariantowych i skutecznych rozwiązań i narzędzi, które okazały się skuteczne w innych, zbliżonych do lokalnych, warunkach.

Głównym obszarem badań było 17 ośrodków dla cudzoziemców, należących do Urzędu do Spraw Cudzoziemców i Straży Granicznej w Polsce i ich otoczenie, które prosperowały w okresie od 2016 do 2021 r. Na podstawie ich analizy porównawczej i oceny opracowano model przestrzeni recepcyjnych, oparty na systemie terytoriów recepcyjnych i jednostek terytorialnych. Wykorzystano w tym celu metody ilościowe oraz jakościowe, oceniając strukturę i sposób urządzenia ośrodków, zagospodarowanie ich terenów, otwartość, położenie, sąsiedztwo i występowanie, rodzaj a także powiązania przestrzeni zurbanizowanych, a także ich dostępność pieszą, rowerową i transportem publicznym. Ze względu na

interdyscyplinarny charakter rozprawy, wynikający ze złożoności i humanistycznego wymiaru analizowanego zjawiska, badania poszerzono o aspekty socjologiczne i psychologiczne, w tym wywiady swobodne, mapy mentalne i inne. Przeprowadzone badania wykazały, że przestrzeń recepcyjna ma wpływ na procesy inkluzyjności uchodźców już od momentu zamieszkania w ośrodku i może wpływać ułatwiać odnalezienie się w nowym miejscu. Im wyższy jest zidentyfikowany poziom jednostek terytorialnych, które służą recepcji uchodźców, będąc jednocześnie miejscami spotkań, tym wyższy jest poziom inkluzyjności przestrzeni recepcyjnych. Potencjał ośrodka zależy od jego otoczenia i relacji z nim.

Dokonano także analizy przypadków czterech różnych europejskich modeli inkluzyjnych przestrzeni recepcyjnych powstałych w wyniku przeciwdziałania skutkom kryzysu migracyjnego: w Amsterdamie, Hamburgu, Wiedniu i Wrocławiu, które w połączeniu z wcześniejszymi studiami literaturowymi, pozwoliły na opracowanie rekomendacji, które można zalecić w ośrodkach dla uchodźców w Polsce. Za główny kierunek rozwoju ośrodków przyjmuje się kształtowanie przyjaznych i jakościowych miejsc zamieszkania i wsparcia uchodźców, opartych na partycypacji i zaangażowaniu różnorodnych i wariantowych aktorów i narzędzi inkluzyjności w ich otoczeniu: lokalnym sąsiedztwie i mieście, z którym są dobrze skomunikowane i powiązane społecznie.

Poza obszarem zainteresowań pozostawiono przygotowanie społeczeństwa goszczącego na przyjęcie uchodźców. Rezultaty badań mają jednak zastosowanie nie tylko do osób przebywających w ośrodkach, ale też do wszystkich imigrantów, którzy pochodzą z innych środowisk kulturowych i osiedlają się w nowym miejscu.

Summary

Quite recently considerable attention has been paid to the refugee reception system, which is undergoing crucial changes as a result of the European migrant crisis that took place in 2015 and 2016. Temporary, humanitarian aid is being replaced with durable, embed in society, participatory solutions. Nevertheless, the majority of refugee spaces is still located in refugee centers, especially in Poland and other countries in central Europe.

The main objective of this dissertation are refugee centres for people who have fled war, violence, conflict or persecution and are on the search for protection in Poland. In first place, refugee centres shall provide a shelter and a friendly, therapeutic atmosphere. Their spaces are also crucial for the settling processes, as they are the first point of contact with the local community, its language, culture and customs. Especially in the case of long-distance refugees, who have had difficult or even traumatic transit experiences and are facing an uncertain future, the new environment and its factors (climatic, urban, architectural, economic, human) often pose an additional adaptation challenge.

In this dissertation we explore the spatial aspects of refugee centres as an inclusive tool in overcoming various and often individual difficulties in the process of settling in a new, foreign place. We raise a question, if the spatial organisation by the host society can support refugees in overcoming various and often individual difficulties. The main objective of the dissertation is to identify a set of tools and recommendations in various spatial scales that could increase the inclusive potential of the refugee reception system in Poland. Based on literature studies and field studies, it was confirmed that there is a possibility to develop different, variant and effective solutions that proved effective in other, similar to local, conditions.

The comparative analysis and assessment of 17 refugee centres under the administration of the Office for Foreigners and the Border Guard of Poland, prospering between 2016 and 2021, led to the development of a reception spaces model, which consists of reception territories and territorial units. For this purpose, quantitative and qualitative methods were used, evaluating the structure and arrangement of the centres, development of their areas, openness, location, proximity and occurrence, type and connections of urbanized spaces, as well as their accessibility by pedestrians and by various forms of transport. Due to the interdisciplinary nature of the dissertation, resulting from the complexity and humanistic dimension of the analysed phenomenon, the research was extended to sociological and psychological aspects, including unstructured interviews, mental maps and others. The conducted research has shown that the reception space has an impact on the refugees from the moment of arriving to the centre. The inclusive potential of a refugee centre depends on its surroundings and spatial connections. The higher the identified level of territorial units that serve the reception of refugees, the more inclusive and hospitable is the welcoming space.

Further analysis of four different European models of inclusive reception centres in Amsterdam, Hamburg, Vienna and Wrocław, combined with previous literature studies resulted in a set of recommendations for the refugee centres in Poland. An important implication of these findings is that the main direction of their development should focus on qualitative spaces of residence, based on the participation and involvement of various actors and tools of inclusion in their surroundings in various scales in the local neighbourhood and the nearest city.

The adjustment of the host society to the changes in their environment due to the reception of refugees was left outside the scope of interest. However, the results of the research may be applied not only to refugees, but also to all immigrants who come from other cultural backgrounds and aim to settle in a new, foreign place.